

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ Г. ГЕГЕЛЯ

G. HEGEL'S CONCEPT OF INTELLECTUAL PROPERTY

Корновенко С.В., д.і.н., професор,
професор кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Постать Г. Гегеля належить до плеяди мислителів, результати інтелектуальної творчої діяльності яких – надбання всього людства. Розмисли філософа якісно збагатили німецьку філософію, навечно затвердивши за нею статус «класична». Думки, концепції мислителя посутньо вплинули на становлення філософського, правового, філософсько-правового європейського дискурсу не лише XIX ст., а і наступних віків. Зважаючи на невичерпний інтелектуальний потенціал гегелівської філософії, звернення до її осмислення є актуальним.

У статті проаналізовано концепцію інтелектуальної власності Г. Гегеля. Її основні положення є такими. По-перше, результат інтелектуальної творчої діяльності – зовнішня сфера свободи особи, оскільки відображає ідею в об'єктивованій формі. По-друге, результат інтелектуальної творчої діяльності має подвійну природу: первинну ідеальну та вторинну (похідну) – матеріальну (речову). По-третє, правовий регламентації підлягає не ідея результату інтелектуальної творчої діяльності, а річ як об'єктивована ідея. По-четверте, результат інтелектуальної творчої діяльності похідний від особи, тому підпадає під регламентацію абстрактного права. По-п'яте, право автора на результат інтелектуальної творчої діяльності абсолютне. По-шосте, сформульовано положення про результат інтелектуальної творчої діяльності як суспільне надбання. По-сьоме, розроблено концепт про майнові та немайнові права автора на результат інтелектуальної творчої діяльності. Окреслено триаду майнових прав. Обґрунтовано принцип невідчужуваності немайнових прав автора. По-восьме, виокремлено дуальну структуру сфери інтелектуальної власності: технічна та художня. Наведено специфіку кожної з них. По-дев'яте, розкрито механізми правового відчуження майнових прав автора на результат інтелектуальної творчої діяльності. По-десяте, предметно обґрунтовано необхідність захисту прав авторів на результат інтелектуальної творчої діяльності; з'ясовано зміст поняття «плагіат»; заходи з його усунення та запобігання.

Ключові слова: Г. Гегель, концепція, інтелектуальна власність, результат інтелектуальної творчої діяльності.

The person of G. Hegel belongs to the galaxy of thinkers whose intellectual work is the property of all mankind. The philosopher's reflections enriched German philosophy qualitatively, forever establishing its status as "classical". His thoughts and concepts had a significant impact on the formation of philosophical, legal, philosophical and legal European discourse not only in the nineteenth century but also in subsequent centuries. Given the inexhaustible intellectual potential of Hegel's philosophy, it is relevant to turn to its comprehension.

The article analyses Hegel's concept of intellectual property. Its main provisions are as follows. Firstly, the result of intellectual creative activity is the external field of individual freedom, since it reflects an idea in an objectified form. Secondly, the result of intellectual creative activity has a dual nature: primary ideal and secondary (derivative) – material (tangible). Thirdly, it is not the idea of the result of intellectual creative activity that is subject to legal regulation, but the thing as an objectified idea. Fourthly, the result of intellectual creative activity is derived from a person, and therefore falls under the regulation of abstract law. Fifthly, the author's right to the result of intellectual creative activity is absolute. Sixthly, a provision on the result of intellectual creative activity as a public domain is formulated. Seventhly, the concept of the author's property and non-property rights to the result of intellectual creative activity is developed. The triad of property rights is outlined. The principle of inalienability of the author's non-property rights is substantiated. Eighthly, the dual structure of intellectual property: technical and artistic, is distinguished. The specifics of each of them are given. Ninthly, the mechanisms of legal alienation of the author's property rights to the result of intellectual creative activity is revealed. Tenthly, the need to protect the authors' rights to the result of intellectual creative activity has been substantiated; the content of the concept of "plagiarism" is clarified; measures to eliminate and prevent it are also provided.

Key words: G. Hegel, concept, intellectual property, result of intellectual creative activity.

Постать Г. Гегеля належить до плеяди мислителів, результати інтелектуальної творчої діяльності яких – надбання всього людства. Розмисли філософа якісно збагатили німецьку філософію, навечно затвердивши за нею статус «класична». Думки, концепції мислителя посутньо вплинули на становлення філософського, правового, філософсько-правового європейського дискурсу не лише XIX ст., а і наступних віків. Зважаючи на невичерпний інтелектуальний потенціал гегелівської філософії, звернення до її осмислення є актуальним.

У вітчизняній науковій думці гегельянство стало об'єктом рефлексії не одного покоління дослідників. Кількісні та якісні показники її результатів засвідчують, з одного боку, що вони можуть стати предметом окремого самостійного вивчення, а з іншого – про формування гегельянства у планетарному масштабі. Зокрема, питання, співзвучні з назвою нашої статті, стали предметом уваги як на рівні наукових публікацій, так і дисертацій. Наприклад, автономний індивід у теорії громадянського суспільства І. Канта і Г. Гегеля розкрито Д. Кірюхіним [1]; власність як соціально-економічний феномен – П. Скотним [2]; поняття абстрактного права, природничого обґрунтування інтелектуальної власності, філософсько-правові категорії у гегелівській філософії представлено у творчому доробку Т. Павлової [3–5]; філософсько-правові аспекти інтелектуальної власності – Є. Булата [6]. Філософські засади права

інтелектуальної власності розглянуто у статтях і дисертації В. Сенюти [7–8]. Перелік праць, дотичних до порушеної нами теми, не є вичерпним, у запропонованій нами тематичній ніші працюють й інші автори.

Водночас, беручи до уваги невичерпність інтелектуального потенціалу філософії Г. Гегеля, а також унікальність такого феномену світового масштабу, як інтелектуальна власність, актуальним є вивчення концепції інтелектуальної власності Г. Гегеля. Автор статті ставить за мету розкрити концептуальне розуміння філософом інтелектуальної власності, представлене у його праці «Основні філософії права, або Природне право і державознавство».

Зasadничою думкою Г. Гегеля у контексті його розмислів стосовно власності є судження про те, що результати інтелектуальної власності – зовнішня сфера свободи особи, оскільки відображає ідею в об'єктивованій формі; також – виявлення нескінченної волі, властивий особі як творцю інтелектуальної власності. Через власність людина усуває свою голу суб'єктність особи і через неї виступає як розум [9, с. 55].

Результати інтелектуальної творчої діяльності в інтерпретації філософа є речами. Таке їхнє розуміння подається ним із застереженням. З одного боку, вони – речі, оскільки ними володіють і стосовно них як речей укладаються договори. З іншого боку, Г. Гегель розрізняє і «духовне володіння». Така сутність результатів інтелектуальної творчої

діяльності зумовлює те, що «глузд можуть охопити сумніви щодо їхньої юридичної кваліфікації, адже він спирається на протилежність: або річ, або не річ» [9, с. 56].

З тим, щоб подолати сумнів глузду, мислитель формулює концепцію подвійної природи результатів інтелектуальної творчої діяльності. За своєю первинною природою вони ідеальні. За вторинною, або похідною від ідеальної, оскільки вони втілені в об'єктивній формі, – вони речі. Об'єктивна форма надає результатам інтелектуальної творчої діяльності зовнішнього існування. У такий спосіб вони – матеріальні об'єкти, що можуть бути відчужені. У результаті інтелектуальної творчої діяльності відбувається «поєднання, але цілком неправове, поєднання обох визначень – речі й не-речі» [9, с. 56]. Отже, результат інтелектуальної творчої діяльності має подвійну природу: первинну – ідеальну, вторинну – матеріальну (річ).

Така сутність результатів інтелектуальної творчої діяльності зумовлена, на думку Г. Гегеля, визначальними чинниками. По-перше, вони містять вільну волю, а тому ідеальні. По-друге, вони об'єктивовані, а тому – реальні. Керуючись цим, результати інтелектуальної творчої діяльності – нескінченність вільної волі, обрамлена у форму скінченності [9, с. 57].

Правовій регламентації, згідно з гегелівською концепцією, підлягає не ідея як результат інтелектуальної творчої діяльності, а річ як об'єктивована ідея. Як похідне від особи (створене особою) результат інтелектуальної творчої діяльності підпадає під юрисдикцію абстрактного права. Мислитель це пояснює тим, що предметом абстрактного права виступає «особа як така, таким чином, особливе, що належить до буття й сфери її свободи лише настільки, наскільки воно щось віддільне й безпосередньо відмінне від особи незалежно від того, чи складає це суттєве визначення особи, чи вона може набути його тільки через посередництво суб'єктивної волі, – у цьому абстрактному праві вміння, науки тощо беруться до уваги лише залежно від юридичного володіння ними ...» [9, с. 56–57]. Схожа позиція відображена у сучасному законодавстві України. Наприклад, відповідно до ст.7 Закону України «Про авторське право і суміжні права», «охорона поширюється лише на форму вираження об'єктів авторського права» [10].

Окрім того, запропонована гегелівська концепція двоїстої природи результатів інтелектуальної діяльності, з одного боку, чітко співвідноситься із загальновідомою платонівською моделлю світу ідеального, який є первинним, та світу матеріального, який є похідним від нього – вторинним; з іншого – корелюється із сучасною теорією розуміння природи об'єктів права інтелектуальної власності. Наприклад, С. Ткачук вважає, що «інтелектуальна власність, як категорія, є досить специфічною і має подвійну природу: з одного боку матеріальну, з іншого – нематеріальну. Це визначає специфіку правового регулювання об'єктів інтелектуальної діяльності. А саме використання цих об'єктів призводить до створення матеріальних благ, що регулюються правом власності у стандартному розумінні. Специфіка правових відносин на кожному етапі інтелектуальної діяльності має бути врахована підприємствами» [11].

Право власності на річ, на думку Г. Гегеля, є абсолютним. Зумовлено це тим, що річ містить волю, отриману від особи, тобто душу, якої у речі нема [9, с. 57]. Якщо результат інтелектуальної творчої діяльності – це річ, то право власності на таку річ є абсолютним. Таким чином, є достатньо підстав говорити, що філософ за автором закріплював абсолютне право на результат його інтелектуальної творчої діяльності.

Цікавими є міркування мислителя стосовно того, що таке перехід у власність і що таке привласнити. З позиції гегелівського розуміння волі, людина – «це вільна воля і як така існує в собі й для себе, інша сторона (тобто, річ – С. К.)

не має такої властивості». Зважаючи на це, кожен має право зберегти річ і переробити її в свою. Тобто, всі речі можуть перейти у власність особи/людини. Привласнити – «маніфестувати вищість моєї волі над річчю і показати, що річ не існує в собі й для себе, не становить власної мети». У такий спосіб привласнити – надати речі іншу мету, «відмінну від тої, яку вона безпосередньо мала». Процес привласнення особою речі – надання їй душі особи, якої до цього річ не мала [9, с. 57].

Похідним від власності є володіння. Зумовлено це тим, що власність, з точки зору свободи, – «її перше буття – це суттєва мета для себе» [9, с. 58]. Так Г. Гегель визначив взаємозв'язок між свободою і власністю. Відповідно, власність особи на результат інтелектуальної творчої діяльності, окрім іншого, – вияв свободи особи на інтелектуальну творчу діяльність. Схожа позиція представлена у статті 54 Конституції України: «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості» [12].

З власністю у гегелівській концепції інтелектуальної власності тісно пов'язана і приватна власність. Для філософа вона «моя воля як особиста воля, а отже, як воля одиничного», що стає «для мене об'єктивною» [9, с. 58]. Зміст концептуального розуміння ним приватної власності полягає у тому, що «у власності моя воля особиста». Водночас «особа – хтось певний». Зважаючи на це, «власність стає особистим цієї волі». Оскільки воля через власність набуває буття, то «власність також має бути визначена як ця, моя» [9, с. 59]. Зважаючи на те, що особисте і приватне як втілення розуму тісно між собою переплетені, приватна власність – розумний момент [9, с. 58].

Розвиваючи концепцію власності, Г. Гегель власність визначив як буття особистості. За такою логікою, порушення права власності – порушення буття особистості [9, с. 62]. Розмірковуючи над сутністю власності, мислитель, ґрунтуючись на «ставленні волі до речей», зауважив, що «власність має свої ближчі визначення». Вона є: 1) «вступ у володіння»; 2) «споживання»; 3) «відчуження» [9, с. 63].

Особі для того, щоб набути власність над чимось, необхідно «вступити у володіння цим». Правочинним володінням є таке, якого особа набуває на річ, що «без господаря». «Вступ у володіння річчю робить її матерію моєю власністю, оскільки матерія для себе собі не належить». Володіння – зовнішня дія, категорія загального права [9, с. 62]. Поглиблюючи розуміння категорії володіння, Г. Гегель визначив, що це: 1) частково фізичне захоплення; 2) частково позначення; 3) частково формування [9, с. 64].

Споживання він також трактує з позиції волі, інтерпретуючи як заперечення. У такому контексті річ – «це щось негативне» стосовно до волі, «яка має своє буття в речі, як у чомусь, що має бути заперечене, – споживання» [9, с. 62]. Окрім того, споживання – реалізація «моєї потреби шляхом зміни, знищення, поглинання речі, природа якої позбавлена себе самої, якраз таким чином і відкривається». У такий спосіб річ виконує своє призначення. Споживання – реальна сторона і дійсність власності. Водночас воля власника первинна, а споживання вторинне, похідне від волі власника [9, с. 68].

Відчуження – судження волі про річ. Судження (відчуження) – категорія, що наділена філософом такими трьома властивостями: позитивна; негативна; нескінченна. Відповідно до цього, відчуження є позитивним, негативним, нескінченним [9, с. 63]. Істинне відчуження – волевиявлення того, «що я більше не хочу розглядати річ як мою». Керуючись цим, відчуження – «це істинний вступ у володіння річчю». Окрім того, відчуження – поєднання споживання і безпосереднього вступу у володіння річчю [9, с. 73].

По суті Г. Гегелем сформульовано сучасну концепцію тріади майнових прав: володіння, користування, розпорядження. Як відомо, вона є складником права інтелектуальної власності.

Водночас філософ розрізняв відчужуване і невідчужуване. Такий підхід був інноваційним для його часу. Фактично Г. Гегель, як й І. Кант, обґрунтували, що специфіка результатів інтелектуальної творчої діяльності полягає в їх двійкій природі: первинній ідеальній та вторинній матеріальній. Результати інтелектуальної творчої діяльності особи, зважаючи на їх другу, похідну речову природу можуть відчужуватися творцем іншому. Інструментом такого відчуження є «я можу», тобто воля творця [9, с. 75]. Водночас їхня первинна природа – ідеальна (немайнова) не підлягає відчуженню. Зокрема, мислитель, під невідчужуваними розуміє «ті блага, а вірніше, ті субстанційні визначення, ... які складають мою власну особистість і загальну сутність моєї самосвідомості, так само як і мою свідомість взагалі, мою загальну свободу волі, моральність, релігію» [9, с. 73]. Висловлюючись сучасною термінологією, мова йде про немайнові права автора, передбачені статтею 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права», які є невідчужуваними [13].

У зазначеному контексті немайнових прав автора, у гегелівському варіанті – субстанційні визначення, що «складають мою власну особистість і загальну сутність моєї самосвідомості», цікавим є момент, що стосується категорії «давність». Її філософ трактував як припинення особою розглядати річ як свою. Таке тлумачення він обґрунтував тим, що для того, щоб щось залишалося для особи своїм, необхідне продовження вираження її волі шляхом прояву через споживання або зберігання. У випадку давності таке продовження вираження волі припиняється, відповідно для особи річ перестає бути своєю [9, с. 73]. Зважаючи на це, результат інтелектуальної творчої діяльності набуває статусу суспільного надбання. Відображення змісту цього судження є підстави вбачати у статті 31 Закону України «Про авторське право та суміжні права». Нею строк чинності майнових прав автора визначено обмежено 70 роками по смерті автора, а також передбачено й інші випадки [13].

У творі «Основи філософії права, або Природне право і державознавство» його автором сформульовано «своєрідність духовної продукції». На підставі «способу свого прояву» філософом розрізнено «технічний винахід» та «літературний твір» [9, с. 75]. По суті ним виокремлено технічну і художню творчість як джерела відповідно результатів інтелектуальної творчої діяльності у художній та технічній сферах. У такий спосіб мислитель запропонував дуалістичний підхід до структури інтелектуальної власності, який у сучасній думці відомий як традиційний і представлений у Паризькій [14] та Бернській [15] конвенціях відповідно. Згідно з ним, результати інтелектуальної творчої діяльності поділяють на об'єкти авторського права і права промислової власності.

Особливість результатів інтелектуальної творчої діяльності у художній та технічній сферах, за Г. Гегелем, полягає, по-перше, «у своєрідності творчого індивіда». По-друге, є продуктом «власного духовного й технічного вміння» [9, с. 75–76]. Аналіз цих положень дає достатньо підстав вважати, що такий гегелівський підхід не суперечить і новітнім підходам. Висловлюючись сучасною мовою, філософ говорить про оригінальність, неповторність, що досягається або є виявом не лише інтелектуальної, а власне інтелектуальної творчої діяльності, а також присутніми критеріями трансформації об'єкта інтелектуальної власності в об'єкт права інтелектуальної власності. Наприклад, на цьому наголошує О. Святоцький: «результатом творчої діяльності є щось таке, чого ще не було, що є суспільно-історичною унікальністю. Цей результат має бути новим, оригінальним, він не може бути повторенням уже відомого. Такі результати можуть з'явитися саме внаслідок творчої діяльності. У цьому аспекті специфічною рисою творчості є те, що творча діяльність не може бути повторенням відомого, її результату завжди властива новизна» [16, с. 20–21].

Духовна продукція, на думку філософа, має «своєрідність». Підстава «своєрідності» – спосіб прояву духовної продукції. Це є передумовою того, що зовнішня сторона речі може вироблятися не лише автором (творцем), а «й іншими людьми». Мислитель акцентував на тому, що новий власник, придбавши результат інтелектуальної творчої діяльності, «може привласнити повідомлені думки або технічний винахід» [9, с. 75]. Він розрізняв відповідно майнові та немайнові права, можливість їх тією чи іншою мірою набуття іншою особою. Цінними у такому придбанні є не тільки «думки», а і власне «можливість», що «становить єдине визначення й вартість придбаного». У такий спосіб новий власник може отримати як майнові, так і немайнові права автора. Він «стає власником загального способу такого вираження себе й різноманітного творення таких речей» [9, с. 75].

Прикметно, що Г. Гегель цінність результату інтелектуальної творчої діяльності вбачав, по-перше, у новизні, оригінальності ідеї; по-друге, у суспільній цінності цього результату, його корисності для суспільства – можливості його продукування для суспільного блага. Як ми зазначали вище, такі міркування філософа корелюються з новітнім розумінням об'єктів права інтелектуальної власності.

Спільною ознакою результатів інтелектуальної творчої діяльності у художній та технічній сферах, на думку мислителя, є те, що вони представляють зовнішню річ, в якій втілено ідею. Зовнішня річ або форма – «щось механічне». Водночас художні та технічні ідеї різні, як різні є художні та технічні сфери інтелектуальної творчої діяльності особи. У художній сфері «думка представлена лише в ряді окремих, абстрактних знаків», а не в конкретних образах. У технічній сфері думка втілена у винаході, «має механічний зміст» [9, с. 76]. У такий спосіб різний характер ідей – підстава для розрізнення об'єктів, в яких вони втілені. По суті Г. Гегель виокремив винахід та твір, послугуючись сучасною термінологією, як об'єкти авторського права і суміжних прав та права промислової власності.

Відмінність у характері ідей є підставою для різних технік створення цих різних результатів інтелектуальної творчої діяльності у художній та технічній сферах. Як ми вже зазначали вище, філософ подав філософське обґрунтування традиційного поділу результатів інтелектуальної творчої діяльності на об'єкти авторського права і суміжних прав та права промислової власності. Водночас він зауважив і про те, що «між крайніми явищами – творами мистецтва й ремісничою продукцією – існують, зрештою, різноманітні переходи, які містять то більше, то менше від одного або від іншого» [9, с. 76]. Є достатньо підстав припустити, що у майбутньому ними стали нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності. У такий спосіб Г. Гегель заклав підвалини структури інтелектуальної власності.

У гегелівській концепції інтелектуальної власності, подібно до кантівської, виокремлено особисті права автора на результати інтелектуальної творчої діяльності незалежно від того, до якої сфер: художньої чи технічної, – належить цей результат. Такі права він називає «загальний спосіб тиражування». Ці права не відчужуються. Такий їхній невідчужуваний характер зумовлено тим, що вони для автора – «прояв самого себе» [9, с. 76]. Особа, що придбала продукт, володіє лише майновими правами: «повнотою споживання і вартості одного примірника, як одиничного». Такий індивід, що придбав одиничний продукт «стає повним і вільним власником його як одиничного». Він може володіти ним лише як річчю [9, с. 76]. За такою гегелівською логікою, набуття майнових прав на річ не гарантує новому власнику набуття немайнових прав на придбану одиничну річ. Аналогічний підхід представлено у статті 419 Цивільного Кодексу України: «Право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать

одне від одного. Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності» [17].

Згідно з міркуваннями мислителя, при відчуженні іншій особі результату інтелектуальної творчої діяльності, автор виставляє умову, за якої новий власник набуває чи не набуває можливість на продукування подібного. Автор визначає ступінь такої можливості, зберігаючи за собою абсолютність прав: 1) на таку можливість; 2) надання її частково чи повністю новому власнику. Отже, за Г. Гегелем, автор – абсолютний правоволоділець, який одноосібно визначає повноту прав на результат інтелектуальної творчої діяльності, що відчужує іншій особі. Відчужити він може або «можливість так само виробляти», або «певну вартість», або відчужити і відмовитися від власної вигоди [9, с. 76]. Є достатньо підстав говорити про формулювання філософом механізму комерціалізації результату інтелектуальної творчої діяльності

Абсолютні правомочності автора на результат інтелектуальної творчої діяльності зумовлені особливою природою цього результату. Своєрідність «можливості» полягає у тому, що «вона представляє в речі той аспект, за яким річ не лише володіння, але і майно». Це спричиняє специфіку «зовнішнього споживання речі, відмінного й відокремленого від споживання, для якого річ власне і призначена» [9, с. 76].

Зважаючи на те, що власність для Г. Гегеля і природне, і громадянське право, ним обґрунтовано тезу про справедливий, заохочувальний зміст заходів, спрямованих на захист авторів, які працюють в науці та мистецтві, від крадіжки. Такі заходи, на його думку, мають двоїсту природу: негативну та позитивну (заохочувальну) водночас. Негативна – заборона; позитивна (заохочувальна) – захист авторських прав [9, с. 77]. Захист, наполягав мислитель, стимулює розвиток сфери інтелектуальної творчої діяльності, комерціалізацію результатів інтелектуальної творчої діяльності, розвиток економіки загалом та інших сфер.

Водночас у праці «Основи філософії права, або Природне право і державознавство» йдеться лише про захист результатів інтелектуальної творчої діяльності. Натомість у сучасному праві інтелектуальної власності – про охорону та захист. На нашу думку, зумовлено це тим, що Г. Гегель всі результати інтелектуальної творчої діяльності вважав об'єктами, що потребують захисту, оскільки охорони вони набули на підставі природного права від моменту створення, якщо містять оригінальність, новизну, є авторськими. У цьому спостерігаємо вплив правової традиції французьких просвітителів з їхньою концепцією природного права.

Обстоюючи думку про доцільність захисту результатів інтелектуальної творчої діяльності, філософ звернув увагу на суттєвий компонент таких об'єктів. У чомусь його позиція перегукується з кантівськими міркуваннями про публічний характер твору. На його переконання, «продукт духовної діяльності» має таку особливість, як сприйняття його «іншими індивідами, засвоєння його їхніми уявою, пам'яттю, мисленням тощо» [9, с. 77]. У результаті сприйняття індивідом «духовного продукту» він трансформується в його компонент духовного. І такий індивідум «духовний продукт», сприйнятий ним, ототожнює зі «своїм». На цій підставі, міркував далі Г. Гегель, індивідум може «розглядати набутки, які з цього виникають, як свою власність і утверджувати для себе право на таку продукцію» [9, с. 77]. Він рефлексував над тим, що «поширення наук взагалі й конкретна справа викладання зокрема за своїм призначенням і обов'язками становлять у найвизначенішій формі в позитивних науках ... повторення усталених, зрештою, вже висловлених і сприйнятих ззовні думок, таким чином, вони містяться і в творах, які ставлять собі за мету утвердження й поширення наук» [9, с. 77].

По суті філософ говорив про процес формування нових знань на підставі опанування існуючими, їх поширення. Його думки відображають, по-перше, появу нового, якісно іншого, порівняно з існуючим; по-друге, поширення іншими особами вже оприлюднених знань; по-третє, підстави для плагіату.

Зважаючи на науку – та знанневоутворювальну функції, що виконує книга як результат інтелектуальної творчої діяльності, Г. Гегель слушно ставив питання про співвідношення (міру) між вже існуючим знанням та новим у контексті захисту прав особи на результати її інтелектуальної творчої діяльності. Для нього було важливим, наскільки «форма, що виникає в цьому повторному висловлюванні, перетворює скарбницю наявних наукових даних, а особливо тих інших людей, які ще зберігають зовнішню власність на продукти своєї духовної творчості, в спеціальну духовну власність індивіда, що їх відтворює, якою мірою це надає чи не надає йому право перетворити їх у свою зовнішню власність ...» [9, с. 77].

Тобто, ним порушено декілька питань: 1) наукової новизни «форми, що виникає»; 2) дотримання наступними поколіннями прав попередників на результати їхньої інтелектуальної творчої діяльності під час формування нових знань; 3) дотримання прав на результати інтелектуальної творчої діяльності під час їхньої популяризації, поширення, відчуття індивідом, що відтворює вже існуючі знання межі, що надає йому «право перетворити їх у свою зовнішню власність»; 4) межа між доброчесністю і плагіатом: «якою мірою таке повторення в літературному творі стає плагіатом» [9, с. 77]. Зазначені питання є надзвичайно актуальними для сучасної України.

На думку мислителя, у реаліях його епохи відобразити таку межу в праві через закон неможливо. Зумовлено це тим, що таку межу неможливо, як він вважав, «встановити шляхом точного визначення» [9, с. 77]. Водночас, відсутність такої можливості не є підставою для плагіату. Запобіжником від нього є моральна доброчесність. В інтерпретації Г. Гегеля – честь: «плагіат мав би бути справою честі» [9, с. 77]. Таким чином, є достатньо підстав говорити, що честь як моральна доброчесність, моральний імператив вище закону, оскільки діє там, де він відсутній. З іншого боку, у такий спосіб честь виконує функцію закону – морального закону, закону сумління, захищаючи природні та громадянські права особи на результати її інтелектуальної творчої діяльності.

Підтвердження такого розуміння честі мислителем знаходимо в його судженнях, про те, що закон лише «певною і частковою мірою» [9, с. 77] захищає права авторів і видавців від контрафактних передруків. Окрім того, концепт честі як морального чинника – запобіжника плагіату ґрунтується на розумінні Г. Гегелем особистості. Для нього «окрема особистість – це справді щось підпорядковане». Цим «щось» є «моральний закон». Йому і має бути підпорядкована особистість. За словами мислителя, вона «має присвятити себе» йому [9, с. 78].

Частковий характер захисту законом прав автора на його результати інтелектуальної творчої діяльності філософ пояснив тим, що незначні зумисні зміни дозволяють правопорушнику обійти заборону на незаконний передрук у межах правового поля. Зокрема, технічні маніпуляції з назвою або іншими елементами повторюваного призводять до того, що відтворювач видає це «як щось своє» [9, с. 78]. У такий спосіб справжній автор чи уповноважений ним видавець зазнають збитків. Аналіз наведених вище міркувань стосовно плагіату дає достатньо підстав говорити про те, що для мислителя плагіат – правопорушення, що спричиняє порушення майнових і немайнових прав правоволоділця, його буття.

У гегелівській концепції інтелектуальної власності предметно розкрито вплив честі на попередження/запобігання плагіату. Філософ виокремив три основні резуль-

тати такого впливу. Перший – «честь учинила свою дію і покінчила з плагіатом». Другий – «плагіат уже не постає несумісним із честю і його вже не сприймають таким». Тобто, суспільство не розглядає плагіат як аномалію, з категорії девіантної він трансформувався в норму. Третій – «найменша вигадка чи то зміна зовнішньої форми вважається настільки оригінальним продуктом самостійного мислення, що думка про плагіат не виникає взагалі» [9, с. 78]. Тобто, створено справді нове, оригінальне, відмінне від попереднього.

Із цих суджень мислителя стає очевидним, що критерієм для визначення «плагіат»/ «не плагіат» є наявність у новому «оригінального», що є результатом «самостійного мислення». Такий підхід лежить в основі й сучасної концепції права інтелектуальної власності. Відповідно до неї, новизна, оригінальність, самостійність авторства тощо – критерії, за якими об'єкт результату інтелектуальної творчої діяльності набуває статусу об'єкта права інтелектуальної власності. Невід'ємною умовою такої трансформації є відсутність плагіату – «самостійність мислення» автора. Зокрема, «результатом творчої діяльності є щось таке, чого ще не було, що є суспільно-історичною унікальністю. Цей результат має бути новим, оригінальним, він не може бути повторенням уже відомого. Такі результати можуть з'явитися саме внаслідок творчої діяльності» [16, с. 20].

Отже, на підставі викладеного вище, констатуємо, що концепція інтелектуальної власності Г. Гегеля є оригіналь-

ною авторською моделлю, що вплинула на подальший процес осмислення цього феномену, представлена у сучасному законодавстві європейських країн, зокрема України. Її основні положення є такими. По-перше, результат інтелектуальної творчої діяльності – зовнішня сфера свободи особи, оскільки відображає ідею в об'єктивній формі. По-друге, результат інтелектуальної творчої діяльності має подвійну природу: первинну ідеальну та вторинну (похідну) – матеріальну (речову). По-третє, правовій регламентації підлягає не ідея результату інтелектуальної творчої діяльності, а річ як об'єктивована ідея. По-четверте, результат інтелектуальної творчої діяльності похідний від особи, тому підпадає під регламентацію абстрактного права. По-п'яте, право автора на результат інтелектуальної творчої діяльності абсолютне. По-шосте, сформульовано положення про результат інтелектуальної творчої діяльності як суспільне надбання. По-сьоме, розроблено концепт про майнові та немайнові права автора на результат інтелектуальної творчої діяльності. Окреслено триаду майнових прав. Обґрунтовано принцип невідчужуваності немайнових прав автора. По-восьме, виокремлено дуальну структуру сфери інтелектуальної власності: технічна та художня. Наведено специфіку кожної з них. По-дев'яте, розкрито механізми правового відчуження майнових прав автора на результат інтелектуальної творчої діяльності. По-десяте, предметно обґрунтовано необхідність захисту прав авторів на результат інтелектуальної творчої діяльності; з'ясовано зміст поняття «плагіат»; заходи з його усунення та запобігання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кірюхін Д.І. Теорія громадянського суспільства: автономний індивід у філософії Канта і Гегеля. Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. К., 2008. Вип. 68. С. 3–14.
2. Скотний П. Власність як соціально-економічний феномен: філософський аспект. *Вісник НТУУ«КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2009. № 3(27). Ч. 1. С. 60–63.
3. Павлова Т. Поняття абстрактного права у філософії об'єктивного духу Г.В.Ф. Гегеля. *Гілея*. Вип. 26. 2009. С. 208–214.
4. Павлова Т. Філософсько-правові категорії у роботі Г.В.Ф. Гегеля «Йенська реальна філософія». *Грані*. № 2. 2010. С. 60–64.
5. Павлова Т. Свобода волі і право у роботі «Філософська пропедевтика» Г.В.Ф. Гегеля. *Гілея*. Вип. 34. 2010. С. 274–280.
6. Булат Є.А. Філософсько-правові аспекти інтелектуальної власності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : *Юридичні науки*. 2016. Вип. 1(1). С. 99–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1%281%29_28
7. Сенюта В. Природниче обґрунтування інтелектуальної власності у Дж. Локка та Г. Гегеля. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: *Право*. Вип. 44. Т. 2. 2017. С. 177–180.
8. Сенюта В. Філософські засади права інтелектуальної власності: дис. канд. юрид. наук: 12.00.12. Хмельницький, 2018. 202 с.
9. Г.В.Ф. Гегель Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. К: Юніверс, 2000. 336 с.
10. Закон України Про авторське право і суміжні права. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>
11. Ткачук С.В. Подвійна природа інтелектуальної власності та специфіка правового регулювання відносин інтелектуальної діяльності. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/9316>
12. Конституція України. URL: <https://constitution.in.ua/articles/54/>
13. Закон України Про авторське право і суміжні права. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>
14. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text
15. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
16. Орлюк О.П. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.
17. Цивільний Кодекс України. URL: https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-419.htm